

הרב יצחק ביסמוט

בענין גוי מסל"ת בתחנת איסוף חללים (תא"ח)

ראשי הפרקים

- א. הקדמה – הצגת הבעיה
- ב. נאמנות גוי מסיח לפי תומו
- ג. ביאה לבי"ד מתפרשת ככונה להעיד
- ד. מסל"ת כתשובה לשאלה וקישור דברים
- ה. מקום קביעות בי"ד – קבלת עדות בעמידה
- ו. שאלה במסל"ת
- ז. מסל"ת גרוע בצירוף אומדנא אחרת או חזקה
- ח. סיכום

א. הקדמה - הצגת הבעיה

במסגרת שרות מילואים בתפקידי כרב צבאי (תרגיל זיהוי חללים), התעוררתי לברר נוהג הקיים ברבנות הצבאית הנקרא "זיהוי בהיכרות אישית".

בהגיע חלל שנפגע בלחימה, לאוהל התא"ח (תחנת איסוף חללים) נשאלים המביאים על אופן היכרותם עם הנופל, מהיכן הביאוהו וכיצד נהרג.

בסוף ההליך מושיב הרב הצבאי ב"ד ומגלים את פניו של החלל על מנת שיזהה אותו כפלונג.¹

ב'פריסה' האחרונה הביאו נפגע מדומה (נפג"מ) לאוהל התא"ח, והתחלנו לתשאל את המביאים ע"מ לתרגל את הנוהל ואת מילוי הטפסים.

שאלנו לשמו של אחד מהם, ותשובתו עוררה חשד סביר שהוא גוי ע"פ שמו, ואולי גם על פי אומדנות אחרות. (החשד התאמת בבירור קל וד"ל).

¹ בב"ש סימן יז ס"ק ככד בשם הנמו"י דב"ד של הדיוטות כשרים לעדות אשה.

הלכה פסוקה היא, שגוי נאמן בעדות אשה רק במסיח לפי תומו. והסתפקתי בשעת מעשה כיצד לנהוג ע"מ שלא יתקלקל המסל"ת. כמו כן אפשר דהביאה לב"ד כבר נחשבת לכוונת עדות, וא"כ רצוי במקרים מסוימים לוותר על קבלת העדות ולהעביר בעד מפי עד לב"ד אחר על מנת לא לקלקל את המסל"ת. נראה שבעיה זו התחדשה בשנים האחרונות ולכן אין בהצגתה בבחינת "מוציא לעז על הראשונים" כיון שנוהל זה קיים מימי יסוד הרבנות הצבאית, שחיילים גוים היו מיעוט שאינו מצוי. כיום, למגינת הלב מעורבים בשורות הלוחמים גוים רבים, חלקם בהליכי גיור שונים אך אין זה מועיל לפתרון הבעיה. למותר לציין שלא באתי לדון בזה הלכה למעשה, אלא להצגת הבעיה ופתרונה לפי קוצר השגתי לאחר שחזרתי ת"ל לבית המדרש, ולפפולא בעלמא. וכיון שמלתא אלבישייהו יקירן, והתעוררתי לדון בבעיה בשעת מעשה אמרתי לכתוב את הדברים.

ב. נאמנות גוי מסיח לפי תומו

במשנה שלהי יבמות (קכא, ב) "אפילו שמע מן הנשים אומרות מת איש פלוני דיו. רבי יהודה אומר אפילו שמע מן התינוקות אומרים הרי אנו הולכים לספוד ולקבור את איש פלוני בין שהוא מתכוין ובין שאינו מתכוין רבי יהודה בן בבא אומר בישראל אף על פי שהוא מתכוין ובגוי אם היה מתכוין אין עדותו עדות.".

ובגמרא מסקינן שאפילו נתכוין להעיד אף שלא נתכוין להתיר אין עדותו עדות ומביאה הגמרא כמה מעשים של מסיח לפי תומו הניכר שאין כוונתו לעדות כלל.

בקונטרס עגונות למהרח"ש (דף י) נקט דגדר מסיח לפי תומו שלא יכוון בדבריו להתיר את האשה, ולא לשם עדות, רק כמספר דברים בעלמא.

ולכן כדי שנדון את דבריו כמסל"ת נצרכים כמה תנאים :

בענין גוי מסל"ית בתחנת איסוף חללים (תא"ח)

א) שלא יזכיר בדבריו אשה כגון אמרו לאשת פלוני שמת בעלה וכיוצא בזה שכל שהוא כן, הוי מתכוון להתיר.

ב) שלא יבוא לב"ד ויאמר פלוני מת שזה כמתכוון להעיד.

ג) שלא יבואו דבריו על ידי שאלה ששאלוהו על פלוני והוא משיב מת שכל שהוא משיב הוי מתכוין להעיד.

ד) שלא יהא שום אמתלאה בדבריו לומר שמשקר ומתכוון לדבר אחר.

ובנידון דידן נראה שיש לברר בעיקר מצד תנאי ב' וג'.

מצד התנאי הב' סבור הייתי, שעצם ביאתו לאוהל התא"ח, שם מוצב הרב הצבאי וצוות הרבנות, ותפקידם מוגדר כצוות ומקום הזיהוי, וכמו כן הושבת הב"ד לצורך קבלת עדות מי הוא החלל הרי הוא כבא לב"ד ממש. ובאופן זה הרי אם החייל המעיד הוא גוי הרי נתקלקל דין המסל"ית.

מצד התנאי הג' יש לדון כיצד ואם בכלל לתשאל את המביאים כשמתעורר חשש שהוא גוי, על פי שיטות הראשונים על מנת שלא לקלקל את המסל"ית שבעדותו.

ג. ביאה לבית דין מתפרשת ככוונה להעיד

והנה דין זה, כשבא הגוי לב"ד דלא חשיב מסל"ית, שנוי במחלוקת.

מקור הדברים בגמרא (יבמות קכא, ב) דאיתא שם "לא שנו אלא שנתכוין להתיר אבל נתכוין להעיד עדותו עדות".

ומקשה הגמרא היכי ידעינן? ומחלק רב יוסף בא לב"ד ואמר איש פלוני מת השיאו את אשתו זהו נתכוין להתיר, (בא לב"ד ואמר) מת סתם זהו נתכוין לעדות.

ואף שרב יוסף מפרש את דברי שמואל דלא קיי"ל כוותיה, דהלכה שבכל ענין שנתכוין להעיד אינו נאמן ורק במסל"ית נאמן, אך בהסבר רב יוסף שכשבא לב"ד מתכוין להעיד הוי, נראה מוסכם.

ובנמו"י (יבמות מו, א בדפי הרי"ף) "ואסיקנא דגוי אם היה מתכוין להעיד כגון שבא לב"ד ואמר פלוני מת אין עדותו עדות וכ"ש אם נתכוין להתיר כגון שבא לב"ד ואמר פלוני מת השיאו את אשתו."

ובב"ש (יז ס"ק לו) כתב "ועיין בנמו"י וכל שבא לב"ד להעיד אפילו אם הוא מסל"ת לא מהני ואמרינן דכוונתו להעיד ועיין תשובת ריב"ש".

ובביאור הגר"א (ס"ק נב) ציין בשיטת המחבר "וכן כל הני עובדי דשם ע"כ הגוי לא בא לב"ד, דאם כן הוי מתכוין להעיד. הרא"ש".

מנגד הובא בפתי"ש (סק"ס) הסבר הרד"ך ברי"ף שלא הביא דברי רב יוסף "דבא לב"ד זהו נתכוון לעדות".

ובכוונתו, ביאר הרד"ך משום שלמסקנת הסוגיה שגוי נאמן רק במסל"ת אין נפק"מ בין בא לב"ד לאומר כך בשוק. ואם יבוא לב"ד ויאמר בקישור דברים כמסל"ת נאמן. והביא בפתי"ש שם עוד ראשונים ואחרונים החולקים בזה.²

וביסוד מחלוקתם נראה לומר על פי מה שמצינו שנחלקו הראשונים בגדר נאמנות מסל"ת אם הוא גדר של עדות בצורת מסל"ת, או שמא אינו מתורת עדות כלל אלא אומדנא והוכחה לפנינו שדובר אמת.

מבואר בריטב"א (יבמות קכא, ב) דאין נאמנות עכו"ם מסל"ת מתורת עדות "דגוי אינו בר עדות כלל אלא משום דקים לן דקושטא קאמר כיון שמסיח לפי תומו, וגם זה אינו מדין עדות, דגוי אינו בר עדות כלל, אלא משום דקים לן דקושטא קאמר כיון שמסיח לפי תומו".

ואילו הרשב"א בתשובה (חלק א תתק"פ) דן לומר דאחר גוי מסל"ת יש דין שכל מקום שהאמינה תורה ע"א הרי הוא כשניים ואין נאמן אחר להכחישו. וא"כ יש למסל"ת כח ודיני עדות ויש חולקים.³

ולכאורה נחלקו בצדדי החקירה הנ"ל אם נאמנותו מדין וכח עדות בתנאים מיוחדים, או שהוא כח אומדנא לפנינו בלי כוחות ותנאי עדות.

וא"כ ע"פ דברי הריטב"א דגוי אינו בר עדות כלל, ואין לביאתו או לאמירתו בב"ד שום משמעות של עדות, דלקבל מעלת עדות פסולה בעינין לשם עד.⁴ וכשתקנו שיהיה נאמן בעדות אישה במסל"ת לאו בתורת עדות האמינהו, אלא כאומדנא שאינו משקר כיון שמסיח לפי תומו. ואם כן אין שום צד עדות לא באמירתו ולא בביאתו לב"ד כיון שאינו עד בשום אופן ואומדנא שדובר

² ריב"ש (שעז) הסובר דבכל ענין אינו נאמן בבא לב"ד ותשובת הרמב"ן (קכח).

³ בשו"ע סמן יז, לז.

⁴ עיין בנתהמ"ש סימן לו סק"י בביאורים שדין נמצא אחד מהם קא"פ לא שייך בגוי.

אמת הרי היא מעצם צורת הסיפור לפי תומו, ולא תהא שמיעת האומדנא מפי אחרים גדולה מראיה.

ואילו לנמו"י והריב"ש וסיעתם הפוסלים מסל"ת בב"ד, יש לומר דסוברים דמה שהמנוהו לגוי במסל"ת הוא גדר עדות המיוחד לגוי, דנאמן כעד רק במסל"ת. ואם כן כשבא לב"ד הרי הוא כנתכוין להעיד שהרי לצורת אמירת עדות בב"ד אין כללים וכל דברי עד בב"ד נחשבים עדות.⁵

ד. מסל"ת כתשובה לשאלה וקישור דברים

בעיה נוספת העולה בתא"ח, היא מסל"ת כתשובה לשאלה, ומסל"ת בלי קישור דברים.

כאמור צוות הרבנות מתשאל את המביאים, מהיכן הביאו את החלל, וכיצד נפגע, אופן ההיכרות עמו וכדומה, וממלאים את כל התשובות בטפסים המיוחדים לכך.

כמו כן מודרכים הרבנים להסביר למביאים את חשיבות עדותם ושיתוף הפעולה מכמה סיבות ביניהם, הודעה למשפחה, היתר האישה ותשלומים למשפחה.

ברמב"ם (גירושין יג,א): "כבר אמרנו שהעכו"ם שהסיח לפי תומו משיאין על פיו כיצד היה עכו"ם מסיח ואומר אוי לפלוני שמת כמה היה נאה וכמה טובה עשה עמי או שהיה מסיח ואומר כשהייתי בא בדרך נפל פלוני שהיה מהלך עמנו ומת ותמהני לדבר זה כיצד מת פתאום וכיוצא בדברים האלו שהן מראין שאין כונתו להעיד ה"ז נאמן."

והיינו כדוגמת המעשים שם בגמרא, והסביר הר"ן בתשובה, שכל שמתכוון להעיד אומר אותו הדבר לבדו, ומי שאומר במסל"ת אינו אומר אלא בקישור דברים לפניו או לאחריו, וכל שלא אמר כן אלא אמר איש פלוני מת לבד ולא הקדים דיבורים אחרים אינו אומר כמספר דברים אלא כרוצה להודיע אותו דבר ואינו נאמן.

⁵ ואפשר שתלוי במחלוקת הראשונים אם גוי כשר לעדות כשמוחזק שאינו משקר כשיטת רבנו יקר (בהג"א גיטין פ"א) ותמיהת הב"י חו"מ לד. (ועיין בהערת הרצ"ה קוק זצ"ל לעזרת כהן עמוד תח).

וממשמעות דבריו נראה שמסיח לפי תומו צריך שיספר על דברים אחרים קודם או אחר כן, ובדרך סיפור ולא "פלוני מת" וכן פסק השו"ע (יז, יד הביא לשון הרמב"ם).

וברמ"א שם בשם ריב"ש, שאף אם אמר פלוני מת במסל"ת אע"פ שלא אמר דברים אחרים מקרי שפיר מסל"ת.

ובח"מ וב"ש הביאו מהב"י שכתב בשם מהר"י טאיטשק שבכל בתי דינים שהיו בסאלניקי בימי איתני וגאוני עולם פשט המנהג להתיר.⁶

ולדרכם נראה שכדי להוציאו מכוונת "מעיד", די שמספר סתם "פלוני מת", רק שלא כתשובה לשאלה בכדי להאמינו. אמנם אם כתשובה לשאלה יספר לנו "פלוני מת" יצא מכלל מסל"ת.

ואם כן בנהל הקיים בתא"ח שהליך הזיהוי כולו מתנהל בתשואל המביאים, אף לדעת המקילים שאין צריך קישור דברים, מ"מ ע"י השאלות אינו מסל"ת ובוזה אפילו בלי ב"ד.

לסיכום ישנם שתי בעיות בזיהוי בתא"ח שהחייל המביא את החלל הוא גוי.

בביאה לבית דין נחשב ככוונה להעיד לרבים מהפוסקים וכיון שבתא"ח מוקם ב"ד שדה לצורך הזיהוי נחשב כבא לב"ד.

אף לסוברים שבביאה לב"ד אינו נחשב ככוונה להעיד צ"ב אופן השאלות על מנת שלא יתקלקל המסל"ת.

הצעות לפתרון

ה. מקום קביעות בי"ד – קבלת עדות בעמידה

והנה יש להסתפק אם ישיבת הבי"ד רק לצורך קבלת העדות נחשב כבא למקום קביעות הבי"ד דנראה שהפסול והגריעותא במסל"ת היא עצם כניסתו

⁶ הרב בנימין בארי שליט"א (אב"ד אשקלון) אמר בשיעור בכולל שזהו בסיס גדול להיתר, ואף בלי קישור דברים חשיב מסל"ת. וביאר בזה, שנחלקו הר"ן והריב"ש אם נאמנות מסל"ת היא מפני שאנו מניחים שגוי משקר ומסל"ת ספונטני בקישור דברים מברר לנו שאינו משקר או שהנחה שגם גוי דובר אמת אלא שהוא פסול להעיד ולכן האמינו לו דווקא במסל"ת אבל א"צ קישור דברים כיון שיצא מכלל עדות. ויש לברר לפ"ז אם מועיל קישור דברים לשיטת הר"ן והרמב"ם ע"י שאלה שהרי התשובות לחלק מהשאלות הם קשור דברים.

של הגוי לב"ד ובה מוכחא דכוונתו להעיד אולם בתא"ח אף שיושבים כב"ד לצורך קבלת העדות אפשר שאין זה נחשב כב"ד קבוע.

ומצאנו לעניינים שונים גדרים למקום המיוחד לשיבת הדיינים, לענין טענות מחוץ לב"ד, הודאה בפני ב"ד במקום הקביעות וקבלת עדות.

ובאוצר הפוסקים (יז, קג) דנו בזה אם אמר בפני ג' יהודים דעלמא, אם חשוב כבא לפני ב"ד ומתשובת רשד"ם הובא שם שאם בא לבית דין היינו מקום מושב ועד הב"ד.

ובהמשך שם הובא רח"ש (ח"ד סימן לה) על דבר גביית עדות בזה הלשון: בא לפנינו ישמעאל אחד וחתום עליה ד' יחידי הקהל ואף אם לא היו במקום מושב המיועד לב"ד רק שעתה בפעם הזאת נתחברו אלו במקום אחד לקבל העדות ואיכא למימר דלא הוי כמו מושב ב"ד מ"מ אני חוכך בזה שכיון שנתחייבו אלו החתומים לקבל כל העדויות על אותם האנשים שנאבדו ובתוך העדויות בא אותו ישמעאל הוי כמו בא לב"ד עכת"ד.

ולפי דבריו נראה דבנידון דידן שתפקיד התא"ח הוא לקבל עדויות על זיהוי החללים חשיב כב"ד לענין זה וא"כ חשוב כמעיד אף שאינו מקום ב"ד קבוע. וא"כ בנידון זה ממש חכך הרח"ש.

ואולי אפשר לחלק ע"פ המבואר לעיל, דפסול מתכוין להעיד בבא לב"ד, היינו מפני שנאמנות גוי במסל"ת הוא מגדרי עדות, ולכך כשנאמר בפני ב"ד הרי כל הנאמר בפניהם הרי הוא כמתכוון להעיד דבפני ב"ד אין משמעות לצורת האמירה אלא כל הנאמר בפניהם הוא עדות.

א"כ רק כשכתבו מעשה ב"ד וישבו לקבל את העדות יש לזה דיני עדות, דבלי זה הרי הוא כמי שבא וסיפר לגי מעלמא שמבואר קודם לכן שחשוב מסל"ת.

ולפי"ז אולי אפשר להציע שאם קיים חשש שהמעיד הוא גוי יקבלו דבריו בעמידה,⁷ ואם אפשר שיצא אחד מהם מהתא"ח ויכתבו את דבריו באופן של עד מפי עד, ולא יחתמו שלושתם על הטופס המנוסח באופן של מעשה ב"ד.

ו. שאלה במסל"ת

שולחן ערוך (אבן העזר יז, טו):

⁷ עיין שער משפט סימן כח סק"ו שהביא מהמבי"ט דשלא במקום קביעות הדיינים אף בדיעבד לא מקרי עדות כשהדיינים עומדים והביא שעמ"ש שם ראה לזה.

עובד כוכבים שהסיח לפי תומו תחלה, אף על פי ששאלו אותו אח"כ ובדקוהו עד שיפרש כל המאורע, ה"ז נאמן ומשיאין על פיו. הגה: אבל שאלו אותו תחלה: איה חברינו, ואמר להם שמת, אין זה מקרי מסיח לפי תומו.

ומבואר שאם הקדימו ושאלו את הגוי, נחשב כמתכוין להעיד ואינו נאמן.

וכאמור לעיל צוות התא"ח ע"פ ההוראות, מתשאל את המביאים וכותב את דבריהם במקום המיועד בטופס.⁸

ומקור דין זה הוא הוא בשלהי יבמות (קכב) שנחלקו רבי עקיבא וחכמים אם אשה נאמנת לעדות עגונה והוכיחו חכמים שנאמנת ממעשה.

אמרו לו: מעשה בבני לוי שהלכו לצוער עיר התמרים, וחלה אחד מהם והביאוהו בפונדק, ובחזרתם אמרו לפונדקית: איה חברנו? נומית להם: מת וקברתיו, והשיאו את אשתו; ולא תהא כהנת כפונדקית? אמר להו: לכשתהא כפונדקית נאמנת, הפונדקית הוציאה להם מקלו ותרמילו וספר תורה שהיה בידו.

ובגמרא מאי גריעותא דפונדקית? אמר רב כהנא: פונדקית עובדת כוכבים היתה, ומסיחה לפי תומה היתה: זה מקלו וזה תרמילו, וזה קבר שקברתיו בו. וכן תני אבא בריה דרב מניומי בר חייא: פונדקית עובדת כוכבים היתה, ומסיחה לפי תומה היתה: זה מקלו וזה תרמילו, וזה קבר שקברתיו בו. והא איה חברנו קאמרי לה! כיון דחזיתנהו בכיא, אמרו לה: איה חברנו? אמרה להם: מת וקברתיו.

ומכאן למד הרי"ף דהיכא ששאלו לגוי שאלה אינו מסל"ת, אבל אם הקדים והסל"ת כמו בפונדקית שהקדימה ובכתה אף שאין זה מספיק להתיר, ועל ידי השאלות הגיעו להתיר שפיר מיקרי מסל"ת.⁹

⁸ טופס 246 מיועד לכתובת עדות שני עדים ושלושה מקבלי עדות. על פי חוברת פק"ל רבני גדוד, ישאל מפקד התא"ח הרב הצבאי את העד (א) האם אתה מכיר את החלל (ב) מה שמו תפקידו ודרגתו (ג) מהיכן וממתי אתה מכיר את החלל (ד) מתי הייתה פעם האחרונה שראית אותו (ה) האם אתה בטוח בעדותך לגבי זהות החלל. חלק מהתשובות לשאלות אלו יכולות ליצור "קישור דברים" ויש לעיין אם מועיל קישור דברים על ידי שאלה.

⁹ ובשו"ת עזרת כהן למרן הראי"ה זצ"ל (סמן כב) דן בדברי הרי"ף (והנמו"י) הני"ל והביא מתשובת מהרמ"ל דאין כל שאלה חשובה כ"איה חברינו" וחדש מושג של "שאלה סתמית" שאינה פוסלת את המסל"ת כלומר שרק שאלה שמשמעותה האם פלוני הוא חי או מת פוסלת המסל"ת בכל גוונא "וי"ל דה"נ שיש לפרש השאלה על שתי הכוונות בשווה י"ל דה"נ דעכ"פ הוי מקצת מסל"ת עד שמהני בזה צירוף הוכחות גם לגבי לכתחילה" ודחה הרב זצ"ל מלשונות הראשונים דכל שאלה מוציאה מידי מסיח לפי"ת.

בח"מ ובב"ש הסכימו שאם שאלו אותו והשיב ואחר זמן הסלפ"ת נאמן "וכי בשביל שאשתקד שאלו אותו לא יהא נאמן עתה!?"

ובשב שמעתתא (ש"ז פ"ט) מביא חולק. בתשובת צמח צדק (סימן מב) הוכיח שאם נשאל הגוי, שוב אינו נאמן אף אם לאחר זמן יספר לפ"ת. ולמד כן מעיקר הדין שאם הסיח ואחר כך נשאל נאמן, דזה המשך המסל"ת הוא הדין להיפך שנשאל ויצא ממסל"ת שוב חוזרים כל דבריו כתשובה לשאלה.¹⁰

ז. מסל"ת גרוע בצירוף אומדנא אחרת או חזקה

בשב שמעתתא האריך להוכיח כדעת הח"מ והב"ש, ותו"ד דבמעשה דפונדקית הרי הוציאה להם מקלו ותרמילו וזה מצטרף לאומדנא של המסל"ת וע"י כך החשבנו את כל דבריה והיינו גם זה שבכנה בתחילה וגם שהוציאה מקלו ותרמילו. וא"כ איך הוכיח הרי"ף ממעשה זה דהיכא שהיה תחילה במסל"ת אף ששאלו חשיב מסל"ת, והרי שם היו הוכחות נוספות להתיר האשה?¹¹

ומוסיף להקשות על חכמים שרצו להוכיח לר"ע שאשה נאמנת ממעשה דפונדקית, הרי הפונדקית בהכרח הייתה מסל"ת ואיך למדו רבנן לעדות אשה?

והסביר הש"ש דבהכרח האי דקא בכיא הוא מסל"ת גרוע ומ"מ על ידי חזקה אשה דייקא ומנסבא מתחזקת הראיה להיות מסל"ת טוב.¹²

וכמו שבמסל"ת גרוע, מצטרפת חזקה דייקא ומנסבא כך בעדות אשה לא גרע מגוי מסל"ת גרוע.

והשיב להם רבי עקיבא דלאו משום חזקה דייקא ומנסבא אלא משום שהוציאה להם מקלו ותרמילו נחשבת למסל"ת גמור וא"א ללמוד ממסל"ת טוב לעדות אשה.

¹⁰ וכן בנמו"י שלהי יבמות ובמ"מ גירושין יג, ב שם הרשב"א.

¹¹ ובתרה"ד סמן קלט הוכיח מהא דפונדקית דמקלו ותרמילו הויה הוכחה לבכיה שבהתחלה והולידו מזה דכל היכא דאין מסל"ת גמור מצטרפים הוכחות ואומדנות לנאמנות המסל"ת.

¹² הנו"ב אבהע"ז מב סובר דבגוי מסל"ת לא שייך לצרף חזקה דייקא ומנסבא, דחזקה זו מוכיחה דמשום כך ירא העד לשקר אבל בגוי מסל"ת הרי נאמנותו מצד שסח לפ"ת לא שייך לומר שידייק בעדותו מפני יראה שאישה דייקא שהרי כל נאמנותו מצד שאינו מתכווין להתיר. ועיין באחיעזר ח"ג סי' כד ג שתמה על הנו"ב.

וכיון שכן לרבנן שקיי"ל כוונתיהו הרי בכל מסל"ת גרוע מצטרפת חזקה אשה דייקא ומנסבא לחזק את המסל"ת, וזו הסיבה שאף שרק בכתה ואחר כך נשאלה, מ"מ המסל"ת גרוע מתחזק ע"י החזקה דייקא ומנסבא.

ומישוב דלפ"ז כל גרועות במסל"ת בין אם השאלה בסוף או בתחילה מתחזקת ע"י חזקה דייקא ומנסבא עכת"ד השי"ש.

הנה מבואר בהנחתו בקושיה שאומדנות והוכחות נוספות שאינן מתירות בפני עצמם, מועילות לנאמנות של מסל"ת גרוע להיות מסל"ת טוב ולזה הסכימו אחרונים בתשובות.

ובתירוצו שכל מסל"ת גרוע אף בלי אומדנות נוספות, מצטרפת חזקה אשה דייקא ומנסבא ומאמינים לגוי.

במעשה דפונדקית מבואר בגמרא שתחילת דבריה היה "דקא בכיא" וזה נקרא ע"פ השי"ש מסל"ת גרוע.

ואפשר שכשבאים לאוהל התא"ח עם ההרוג בעצמו הוא יותר תחילת מסל"ת מבכ"ת הפונדקית שהרי ההרוג נמצא ואין צורך לבירור על מיתתו אלא על זהותו (מפני זה גם לא בעינן כאן קברתיו ואכמ"ל).

ואם כן יש כאן אולי תחילת מסל"ת גרוע, ואפשר שיש להורות שהמביאים ידברו קודם ומ"מ מסתמא הם באים (גם בתרגיל) בסערה ובבכיה, או הלם ודיבורים על הקרב, וגם אם בסוף יסיחו לפ"ת מקרי לכל הפחות מסל"ת גרוע.

ואחר שיש מסל"ת גרוע מצטרפת חזקה דייקא ומנסבא ומשויה ליה למסל"ת מעולה.

וכמו כן אפשר גם להשתמש בהנחתו של השי"ש בקושיה, שהרי גם כאן שמובא חלל בד"כ ישנם עליו סימנים מובהקים ובינונים ובגדים ונעליים ודיסקיות, ונשק אישי, אף שחיישין לשאלה יכולים להצטרף ע"פ סברת הקושיה (והאחרונים שהלכו בעקבותיה) שבפונדקית נאמנת במסל"ת גרוע בגלל שהוציאה להם מקלו ותרמילו והם ראיות ואומדנות המחזקים את המסל"ת הגרוע.

ועוד יש לברר בנדו"ד שהרי בכל המעשים בגמרא ובתשובות, נצרכים אנו לנאמנות הגוי לעצם הידיעה על המוות דהיינו עדות על נעדר שמת, משא"כ כאן שהחלל לפנינו וכל שאנו צריכים הוא לברר את זהותו.

והנה כבר נתברר שאם חלק מהאמירה היא בלי שאלה אף שאין בה כדי להתיר די בזה כדי להחשיב את העדות ככשרה, וכאן לענין גוף המעשה דהיינו המיתה, הרי הוא הביא את המת וכאילו השיח בכשרות.¹³ אם כן אפשר שלענין הזיהוי תשאול אינו פוסל את המסל"ת.¹⁴

ובאוצה"פ הובא מתשובת בית אפרים סברא מחודשת כעין זו "נראה דדוקא היכא שהעכו"ם מגלה לנו המיתה, אז היה מקום לומר דהוי כאמרו איה חברינו כיון שמחפשים אחריו, אבל בזה דאנו רואים איש לפנינו מוטל מת והגויים אומרים מי הוא האיש הלזה פשיטא שכל שאומר דרך מסל"ת פלוני הוא דשפיר מהימן שהכירו שהוא פלוני... משא"כ בזה דנראה בעליל שהוא מוטל מת ורק שהגוי מגלה שזה הנמצא הוא פלוני שפיר מהני".

¹³ בשו"ת עזרת כהן (שם) תמך סברא זו מדברי המבי"ט וז"ל:

"נראה שמדמה לה להקולא של דחזיתנהו בכיא, שהוציא מזה שמאחר שיש איזה התחלה כשרה די להמשיך את העדות גם בלא מסיח לפ"ת, ומזה דן דה"ה אם יש לנו התחלה של עדות זו ממקום אחר, הוי ג"כ כמו התחלה של מסלפ"ת, וע"כ דן בני"ד שהתחלה שיודעים מהטביעה, שלא ע"פ הגוי, הוי כמו שהתחיל הגוי לומר במסיח לפ"ת, וע"כ מהני אח"כ ברור הפרטים גם כשאינו מסיח לפ"ת. ואם ניסד את דברינו ע"פ סברא זו יש לומר שהענין שלנו אינו דומה להא דהמבי"ט, משום ששם היתה ידיעת הטביעה קודמת לעדות הגוי, וא"כ הוי התחלת עדות בכשרות, שמועיל ההמשך והסוף גם בלא מסלפ"ת" וא"כ גם בנד"ד שהגוף מת לפנינו והם הביאוהו הוי כהתחלה בכשרות. ודו"ק.

¹⁴ ברמב"ם חליצה ויבום ד, לא "ואפילו אשה או עבד או קטן שהוא מכיר ונבון נאמנין לומר זה הוא פלוני אחי פלוני וזו היא יבמתו וחולצין על פיהן מה שאין כן בשאר עדיות של תורה בין לעדות ממון בין לעדות איסור, שזה דבר העשוי להגלות הוא ואפשר לידע אמתת הדבר שלא מפיחן כענין שבארנו בסוף הלכות גירושין" ואפשר להבין מדברי הרמב"ם שכל אלו המופקעים מדין עדות נאמנים להעיד בהכרה כיון שתוכן האמירה זהו פלוני אינו עדות. ואם כן נמצא לומר שכל מה שהצריכו חכמים מסל"ת בגוי היינו היכא דבישראל היינו צריכים לעדות וקבלת עדות משא"כ בזיהוי דמוכח מהרמב"ם שאין זה מגדרי עדות וקבלת עדות כלל ואף פחות מעדות איסורים. ובחוו"ד יו"ד צח ביאר דברי הטי"ז (בישוב הקושיה איך מאמינים לגוי בטעימת תערובות באיסורים) דהא דאמרין דאין גוי נאמן "היינו דווקא במידי דעדות דווקא" והסביר דהיינו דווקא במידי דבעי ב"ד וקבלת עדות בפני ב"ד וגם בעדות אשה בעינן ב"ד אלא דמקלינן משום עיגונא ולכך נאמן רק במסל"ת, אבל במידי דל"ב ב"ד וזהו כוונת הטי"ז דלא אתי לאפוקי רק מידי דבעי עדות דווקא דהיינו שיהיה שם עדות עליו דבעינן שיעיד בב"ד עכ"ד. וע"פ הרמב"ם הנ"ל שזיהוי הוא לא מילתא דעדות וקיל אף מעדות איסורים נמצא לומר דבנד"ד נאמן הגוי אף בלי מסל"ת ועכ"פ בצירוף כל הנ"ל דהיינו להקל בדיני מסל"ת ע"פ הגדולים הנ"ל - כ"ז הצעה כתלמיד הדין בקרקע.

ח. סיכום

בענין הנהלה המקובל "זיהוי בהיכרות אישית" בתא"ח עוררנו שאלה בנוגע להליך הנפוץ והוא קבלת עדות על זיהוי החלל מפי המביאים, דפעמים שהמביאים נאמנים במסל"ת ובעצם הביאה לב"ד ישנה כוונת עדות ע"פ הנמו"י והב"ש.

כמו כן יש לדון על אופן הצגת השאלות וחשיבות העדות במקרה של חשש גוי על מנת שלא להוציאו ממסל"ת.

ביאה לב"ד בתא"ח - יש להסתפק אם נחשב כוונה להעיד בעצם המציאות בב"ד הוא דווקא בב"ד קבוע שהרי פשוט שבאמר לשלושה יהודים בשוק לא נחשב כמעיד, ואפשר שהמקום גורם.

או שעצם מציאות תא"ח לקבלת עדויות חללים, חשיב כב"ד לענין זה. והעלינו שקבלת עדות בעמידה בב"ד שאינו קבוע לא נחשב קבלת עדות בשום אופן.

ולפי"ז יש להציע שיעמדו בשעת התשאול כשיש חשש.

לגבי צורך ב'קישור דברים' נחלקו הראשונים ובעלי השו"ע, בנו"כ ובתשובות נראית נטיה להקל, אמנם אפשר שיצירת קישור דברים על ידי שאלה מועיל אף לשיטות המחמירים.

בנוגע לאופן תשאול המביאים - שאלה במסל"ת העלינו צדדים שונים.

ואפשר שיש לתדרך את הצוות שיאפשרו למביאים לדבר קודם הצגת השאלות כדי שתהיה התחלה במסל"ת.

ובכל אופן אפשר שעצם הבאתם את המת ברגליהם הרי אין לך תחילה בכשרות יותר מזה.

עוד יש מקום לדון בחסרון נאמנות באמירת גוי לגבי זיהוי אדם כפלונני, אף אם אינו מסל"ת (וכן להקל בבא לב"ד) שכל המעשים בגמרא הם עדות על פלוני שמת ואין כל גוף או הרוג לפנינו ואולי לכך צריך עדות אבל בזיהוי בעלמא אולי יש מקום לומר שאין צריך עדות ובגוי לא בעינן מסל"ת.